

VIÐMERKINGAR

Nýggj vallóg

Jógvan Sundstein

Herfyri hevði eg eina grein um nýggja valskipan til løgtingsval. Niðurstøðan hjá mær var, at ikki ov nógvar broytingar áttu at veri gjørdar í núverandi valskipan, og serliga átti ikki at verið minkað um lokalu umboðanina á tingi.

Tað eru serliga tvey fyribrigdi menn ikki rættiliga kunnu foreina seg við:

1. "Skeiva" umboðanin av tingmannatalið í mun til atkvøðutalið hjá flokkunum

2. Tað at ein tingsessur í stóru valdønunum "kostar" meira enn ein í smáu valdømumum

Til tað fyrra spurningin er at siga, at hetta kann hjálpast uppá við at hava fleiri eykamandatir ella útjavningarmandatir. Annars er tað ein spurningur, um hetta er so skeivt kortini. Valini vera nógv meira áhugaverð, tá einstøk valdømi kunnu avgera samansetingarnar, og persónarnir koma at hava nógv meira at týða. Til dømis hevur tað nógv størri týðning, at ein flokkur sum fær 7 tingmenn, fær hesar í 6 ella 7 valdømum, heldur enn hann hevði fingið teir í einum stórum landsvaldømi, hvar kanska ein ella tveir persónar fáa flest allar persónligu atkvøðurnar, meðan seinastu fimm fáa fáar atkvøður, og tilvildin ræður fyri hvøjrjir hesir persónar vera.

Til seinra spurningin kann sigast, at tað ger einki,

um tingsessirnir kosta minni í smærru valdømum enn í teim størru. Tað avgerandi er, at øll vera umboðað. Demokratið er ikki ein spurningur um matematiskan rættleika, men ein spurningur um, at so nógv áhugamál sum møguligt verða umboðað. Tí hevur tað nógv størri týðning, og er nógv meira demokratiskt, at t.d. Sandoygging ella Vágarnar verða umboðað við tveimum løgtingsumboðum enn at Suðurstreym verður umboðað við 10 ella 11 umboðum.

Eg fari tí at koma aftur til tað sum eg skrivaði fyri góðum mánaða síðani og seta tað upp ímóti nýggja uppskotinum hjá Sjálvstýrisflokkinum. Eg skal tó viðmerkja, at eg meti tað uppskotið at vera rættiliga moderat, men kortini hevur í sær nakrar broytingar, sum ikki tæna demokratiinum ella fjølbroyttari umboðan.

Sjálvstýrisflokksins uppskot

Hetta uppskotið loyvir í mesta lagi 33 tingumboðum ímóti nú 32. Tað er í lagi. Men samstundis skulu vera 28 umdømisvald í 5 valdømum móti nú 27 í 7 valdømum. Uppskotið hev-

ur við sær øking av umdømisvaldum í stóru valdømumum (Suðurstremoy og Eysturoy) og minking í smáu valdømumum (Suðuroy/Sandoy) og (Vágoy/-Norðstreymoy). Hetta hevur við sær, at lokal umboðanin verður veikari, serliga kann Sandoyggin koma at vera við sviðið soð, tí Suðuroyggin hevur lutfallsliga størri fólkatal. Og áhugamálini hjá hesum báðum oyggjunum kunnu vera ymisk. Sum eg havi nevnt frammanfyri er rættari vegurin at fara heldur at luta færri umdømisvald til stóru valdømini. Eftir míni metan er veikleikin við uppskotinum bæði ein samanlegging av valdømum og nógvar umdømisvaldar til størri økini.

Mítt uppskot

Høvuðsinnihaldið í mínum uppskoti er, at verandi valdømi verða varveitt, at smáu valdømini varveita sínar umboðanir, ein lækking av umboðunum í stóru valdømum, ein hækking til 33 tingumboð tilsamans og at eykavaldu umboðini vera 9 í staðin fyri nú 5. Uppskotið sær soleiðis út:

Norðoya valdømi	4 valdømisvaldir
Eysturoya valdømi	4 valdømisvaldar
Norðstreymoyar valdømi	2 valdømisvaldar
Vága valdømi	2 valdømisvaldar
Suðurstreymoyar valdømi	6 valdømisvaldar
Sandoyar valdømi	2 valdømisvaldar
Suðuroyar valdømi	4 valdømisvaldar
Tilsamans	24 valdømisvaldar
Harafturat koma í mesta lagi	9 eykavaldir
Hetta gevur tilsamans max.	33 tingmenn

Hendan skipanin tryggjar øllum valdømum umboðan, eisini teimum við lítlum fólkatali. Hinvegin vilja tey stóru valdømini, sum lutfallsliga fáa færri valdømisvaldar, fáa teir flestu av teim eykavaldu. Við fleiri eykavaldu verður tryggjað, at tann politisk/ideologiska umboðan verður lutfallsliga røtt, tað vil, at flokkarnir fáa lutfallsliga tingmannatal eftir sínum samlaðu atkvøðum fyri alt landi, meðan teir umdømisvaldu í smærru valdømnum tryggja lokalu áhugamálunum góðar umstøður. Annars skal eg eisini viðmerkja, at eg dugi ikki at siggja at ein broyting frá d'Hondts roknihátti til Sainte-Lagues gevur nakra serliga meining og skuldi væl veri óneyðug.

Um hendan skipanin hevði verið nýtt við seinasta val í 2004 hevði úrslitið verið hetta;

Sí talvu í endanum á greinini

Hendan valskipanin hevði givið størsta flokkinum í atkvøðutali, Sambands-

flokkinum, 8 tingmenn móti 7 eftir galdandi skipan. Hinvegin hevði Tjóðveldisflokkurin fingið 7 tingmenn og ikki 8, sum hann fekk eftir galdandi skipan. Tingmannabýtið hevði sostatt verið "rættvísari" í mun til atkvøðubýtið. So vítt eg dugi at meta um vil hjálagða uppskot altíð geva eitt rætt býti útfrá samlaðu atkvøðutølunum fyri alt landið.

Eftir frammanfyristandandi uppseting vil hvør tingmaður hjá teim ymsu flokkunum kosta í atkvøðum:

A. Fólkaflokkurin	933 atkv.
B. Sambandsflokkurin	938 atkv.
C. Javnaðarflokkurin	989 atkv.
D. Sjálvstýrisflokkurin	1.461 atkv.
E. Tjóðveldisflokkurin	984 atkv.
H. Miðflokkurin	830 atkv.

	A	B	C	D	E	H	Total
Norðoya valdømi	1.434	602	741	264	849	148	4038
	2		1		1		4
Eysturoya valdømi	1.217	2.012	1.254	529	1.254	466	6.732
	1	1+1	1	+1	1	+1	4+3
Norðstr. vald.	531	663	489	60	582	78	2.403
	+1	1			1		2+1
Suðustr. vald.	2.041	2.638	2.267	527	3.076	788	11.337
	1+1	2+1	1+1		2	+1	6+4
Vága valdømi	532	663	373	39	263	79	1.949
	1	1					2
Sandoya valdømi	259	105	326	22	285	26	1.023
			1		1		2
Suðuroya valdømi	516	818	1.471	20	581	74	3.480
		1	2		1		4
Total		6.530	7.501	6.921	1.461	6.890	1.659
30.962							
	5+2	6+2	6+1	+1	7+0	+2	24+8

Eingin skomm at hava demens

TÍÐINDASKRIV

Demens er sjúka, ið kann raka ein og hvønn: Høgan sum lágan, ungan sum gamlan, ríkan sum fátækan, sterkan sum veikan. Henda sjúkan spyr ikki eftir, hvør tú ert, ella hvar tú býrt, tá ið hon loypur á.

Hvat er demens

Kring heimin allan eru í dag yvir 18 milliúnir fólk við demens, flestu teirra, uml. 60% við Alzheimers sjúku. Aðrar orsøkir til demens kunnu vera so mangar, eitt nú blóðtøppur í heilanum, heilaskaði eftir vanlukku-tilburð, eitan av heilivágs-hjáárinum ella rúsevnamis-nýtsla. Demens er felags hugtak fyri varandi evnafrøðiligar broytingar í heil-

anum, ið gera, at sálarligu evnini svinna og versna so líðandi. Hetta snýr seg ikki bara minnisbrek, men um mangt annað, soleiðis at evnini at virka í gerandisdegnum verða skerd.

Av teimum, ið gerast 65 ár og eldri, fáa uml. 5 % hetta brekið, og teirra millum, ið fara upp um 80 ár, rakar sjúkan uml. 20 %. Framrokningar vísa, at livialdurin økist, og tað fer at føra við sær, at enn fleiri fólk verða rakt av demens næstu 15 árinum. Tí noyðast vit at fyrireika okkum nú til væntaðu støðuna, so at vit verða ikki tikin á bóli. Demens er ein av størstu heilsu- og samfelagshóttanum, hóast vit tykjast ikki geva tí gætur.

Øll kenna vit ella vita um ein hvønn, ið hevur dem-

ens. Vit eru eisini so líðandi farin at skilja og góðtaka, at hetta er ein sjúka, og at sjúklingurin skal hava ta viðgerð og ta virðing, ið vanligir sjúklingar fáa. Tað er tungt at vita, at næstu okkara broytast líðandi, og at vit missa tey spakuliga, hóast likamið framman fyri tær er óbroytt. Men tað er ikki skomm, um tey gera nakað, ið ein við fullum skili aldri hevði kunnað funnið uppá.

Tað besta fyri sjúklingin er, um sjúkan verður staðfest so tíðliga sum gjørligt, tá ið fyrstu eyðkenni skapa illgruna um demens. Tá kunnu vit hjálpa teimum sjúku til eitt ríkari lív við sjúkuni, ið kann ganga yvir fleiri ár, og tey avvarðandi kunnu fáa hjálp og stuðul til at gera gerandisdagin

liviligan.

Tí er umráðandi, at fólk við ábyrgd, bæði lands- og kommunupolitikkarar, skapa karmarnar fyri góðari umsorgan, at starvsfólk fáa neyðuga og hóskandi útbúgving til at vera um tann sjúka, at avvarðandi fáa neyðugan kunnleika til sjúkuna og sjúkueyðkenni og fáa stuðul og samkenslu undir sjúkugongdini, soleiðis at sjúklingurin og avvarðandi fáa tað so gott sum gjørligt ta tíðina.

Í ár eru liðin 99 ár, síðan Alois Alzheimer á fyrsta sinni lýsir sjúkuna, ið seinri varð kallað upp eftir honum, 21 ár eru liðin, síðan altjóða Alzheimerfelagið varð stovnað, og føroyska felagið fylti 4 ár 9nda septembur í ár. Í næsta ár, tá ið sjúkan hevur verið kend í

eitt hundrað ár, skipar føroyska felagið fyri norðulendskum fundi í Havn í juni mánað, har støðan ella leikluturin hjá avvarðandi verður høvuðsvennið.

Føroyska Alzheimerfelagið veitir fólki ráð og vegleiðing í sambandi við Alzheimers og aðrar demenssjúkur, felagið hevur heimasíðu og telefon, og alt verður viðgjørt í trúnaði. Felagið rekur eisini Miðstöðina fyri minnisveik við Dalavegin í Havn. Henda miðstöðin, ið er ein 2-ára royndarverkætlan, verður umstøðurnar eru hjá teimum, ið vitja miðstöðina, videofilmur verður sýndur kl. 20.00, kunnað verður um demens, og kaffi verður afturvið.

Orsøkin til, at Sjálvstýrisflokkurin hevur dýrasta tingmannin, er, at hann júst ikki náddi upp á brotspartin 1,5 fyri tað ein umdømisvaldur kostaði við útrokningini. Hinvegin kom Miðflokkurin uppá 1,7 og fekk sostatt 2 manns og harvið eisini teir "bíligastu". Hjá teim størru flokkunum eru tølini rættiliga jøvn.

búgving um demens. Tiltakið hevur fingið stak góða undirtøku, og nógv fólk við demens á ymiskum stigum hava sína dagligu gongd har hvønn mánadag til fríggjadag.

Altjóða Alzheimerdagur

Um kvøldið mikudagin 21nda septembur er miðstöðin opin fyri almenninginum. Klokkan 19.30-22.00 verður høvi at stökka inn á gólvvið at síggja, hvussu umstøðurnar eru hjá teimum, ið vitja miðstöðina, videofilmur verður sýndur kl. 20.00, kunnað verður um demens, og kaffi verður afturvið.

Alzheimerfelagið, tlf.: 313102
Miðstöðin tlf. 318102
Heimasíða: www.alzheimer fo